

DARU-L-FUNUN

Kemal BAŠIĆ

UVOD

Polet u pokušaju reformi u osmanskoj državi koji je započeo kao posljedica njene stagnacije iste u odnosu na Evropu započeo je na svim područjima. Izuzetak nije bilo ni polje obrazovanja. Predstavnici tih reformi i pokušaja bili su najviši predstavnici vlasti u Osmanskoj imperiji: sultani, Rešid-paša, Ali-paša, Fuad-paša, Dževdet-efendi-paša i dr. Reforme nisu bile jednostavne i ipak nisu bile sveobuhvatne. Dobar primjer za to je Daru-l-funun - prvi univerzitet u osmanskoj državi. Ova ustanova je u Osmanskoj imperiji imala veoma veliku ulogu možda ne svojim djelovanjem - bar ne u početku - koliko je ona sama postala pitanje oko kojeg se ipak moglo dogovoriti. Rezultati djelovanja su došli kasnije. Taj utjecaj je važan i za nas jer je Bosna i Hercegovina u vrijeme početka Daru-l-fununa (1846 i 1870.) bila u sastavu osmanske države tako da je utjecaj bio i indirektan i direktan. Iako poslije 1878. godine Bosna i Hercegovina nije bila u sastavu Osmanske imperije, veze su bile jake a i veliki broj građana iz BiH je stjecao obrazovanje u Istanbulu na Daru-l-fununu (Mehmed Džemaludin Čaušević, Hidajet Kulenović i dr.). Na Daru-l-fununu je kao profesor radio poznati vođa pokreta za vjersko-prosvjetnu autonomiju muslimana Bosne i Hercegovine Ali Fehmi Džabić. Ovo su neki od razloga da se progovori o Daru-l-fununu.

NAZIV, IDEJA I OSNIVANJE

Napori za osnivanje Daru-l-fununa u osmanskoj državi počeli su negdje blizu polovine XIX stoljeća.

Zašto je ovoj ustanovi dato ime "Daru-l-funun" ni do danas nije u potpunosti razjašnjeno. U turskom jeziku dolazi u značenju *Fennler evi* (kuća prirodnih znanosti). Fen= 1. prirodne nauke, Fen fakultesi (prirodno-matematički fakultet), 2. Tehnika, 3. Nauka. Vjerovatno su joj željeli dati ime koje će ovu ustanovu razlikovati od tadašnjih medresa (škola). Riječ *Fen* u arapskom jeziku ima različita značenja kao što su: Fenne, Jefunnu, Fennun (goniti deve), držati zarobljenog, nakititi, uresiti, uljepšati, Fennene= razvrstati, sortirati, klasificirati, Fennun, množina = Efnan, Funun, Efaninu = grana, ogranak, vrsta, sorta, klasa, kategorija itd. Tako se za pojedine nauke ova riječ upotrebljava kao prefiks pa se kaže: Fennu-l-harbijji = ratna vještina, strategija, Fennu-l-mimmarijji = arhitektura, Fennu-l-mektebati = bibliotekarstvo itd. Među islamskim učenjacima ova riječ se upotrebljava u značenju ilm (nauka). U arapskoj književnosti kasnijeg perioda upotrebljava se u značenju jedne naučne grane a množina *Fennun* se upotrebljava uz različite naučne grane. U osmanskom jeziku ona se također upotrebljava u različitim značenjima: 1. Nevi (rod, sorta vrsta, tip), 2. Češit (rod, sorta), 3. Sinif (razred, klasa, kategorija), 4. Tabaka (1. sloj, naslaga, 2. kategorija, sloj klasa, 5. Turlu (vrsta, sorta, rod, vid, raznolikost, raznovrsnost), 6. Huner (umijeće, vještina, umjetnost, majstorstvo, sposobnost, obdarenost, spremnost), 8. Sanat (zanat, zanimanje, profesija) i 9. Ilim (nauka, znanje). Tako je u osmanskom jeziku: Fenni-l-harb = rat, ratna tehnika, Fenn-i kimya = Hemija, Fenn-i madenijjat = mineralogija, Fenn-i masaha-arazi = geodezija, Fenn-i terbijje-i etfal = pedagogija, Fenn-i tešrih = anatomija itd.

Ideja o osnivanju Daru-l-fununa se vjerovatno rodila u vrijeme tanzimata kada se razmišljalo

o sveopćem narodnom obrazovanju. U školama modernijeg tipa koje su osnovane prije Daru-l-fununa se jasno određuje cilj i namjera a zatim i druge pojedinosti. Ideja o osnivanju Daru-l-fununa je dolazila nekoliko puta kao i sami pokušaji osnivanja ali oni nisu uspijevali. Do realizacije ideje dolazi mnogo kasnije.

Sam sultan Abdul-Medžid se u vrijeme svoje vladavine (1839-1861) lično mnogo interesuje za obrazovanje širokih narodnih masa. Prve naznake o osnivanju Daru-l-fununa dolaze prilikom posjete sultana Abdul-Medžida Medzlisi Vala-ji, januara 1845. godine (muharrem 1261. godine po Hidžri) i čitanja njegovog Hatt-i Šerifa. Medžlisi Vala, marta 1845. godine bira jedno "prosvjetno vijeće" sastavljeno iz redova uleme, vojske i činovnika. Ovo vijeće se, počevši od 13. marta 1845. godine (4.rebi ul evvela 1261.), sastajalo u posebnoj sobi za njih u Bab-i Ali-j (vlada) dva puta sedmično. Kao rezultat tih sastajanja ovog vijeća ono je nakon nepunih 11 mjeseci uputilo Medžlisi Vala-ji jednu predstavku u kojoj se prvi put u osmanskoj literaturi spominje osnivanje jedne obrazovne institucije koja bi se zvala Daru-l-funun. Za tu prigodu je pripremljen i protokol o kome se prvi put govori 19. februara 1846. godine (22.safer 1262.). Na osnovu ovoga protokola, međutim, nije jasno na koji se način misli osnovati ova ustanova. Kada je sultan Abdul-Medžid u aprilu 1846. godine krenuo u posjet evropskom dijelu osmanske carevine naredio je osnivanje Daru-l-fununa kao i stalnog prosvjetnog vijeća. Na osnovu odluke Medžlisi Valaje 21.jula se osniva stalno prosvjetno vijeće. Ovo vijeće na osnovu onoga što je uradilo privremeno prosvjetno vijeće i na osnovu svoga rada Medžlisi Valaji upućuje jednu predstavku u kojoj predlaže tri stvari: 1.reformu sibjan-mekteba, 2.ustrojstvo rušdija, škola po novom pravilu, i 3. osnivanje Daru-l-fununa u Istanbulu. Budući Daru-l-funun je predstavljen kao mjesto stjecanja nauke, također kao mjesto gdje će budući studenti moći naći svoje utočište i danju i noću. Naglašeno je to da će sve troškove vezane za Daru-l-funun snositi država. Iako je za samu reformu mekteba bilo je predviđeno da se da 500 kesa akči (aspri) za jednu godinu, ispostavilo se da je dato 500 kesa akči ukupno i za Daru-l-funun i za reformu mekteba.

Da bi se uspješno vodili poslovi vezani za sibjan-mektebe i rušdije kao i da bi se vodili poslovi oko ustrojstva i izgradnje Daru-l-fununa, osnovano je jedno malo ministarstvo 9. januara 1847. godine (21. muharrem 1263. po H.). Na njegovo čelo je doveden Vaka Nuvis Esad-efendi. I dok su pravljene pripreme za njegovo osnivanje sa odlukom Endžumeni Daniša (kao kasnija akademija nauka) Daru-l-funun je otvoren u njegovoj privremenoj zgradi 15.jula 1851.godine. Na otvaranju su govorili sadriazam (predsjednik vlade) Rešid-paša, Hajrullah-efendi i Dževdet-efendi-paša. Na svečanosti je bio prisutan i sultan Abdul-Medžid lično. Glavni tvorci Endžumeni daniša su u to vrijeme bili i glavni ljudi carstva: Ali, Fuad i Rešid-paša, Hajrullah-efendi i Ahmed-Dževdet-efendi. Iako je tom prilikom oformljena grupa koja će pripremiti knjige potrebne za predmete ona to nije uradila.

29. aprila 1857. godine (5.ramazan 1273.) dolazi do spajanja nekoliko komisija koje su vezane za obrazovanje i osniva se ministarstvo obrazovanja. Ovaj čin će imati pozitivno djelovanje između ostalog i za poslove vezane za Daru-l-funun. Na čelo ministarstva obrazovanja dolazi Sami Abdurahman-paša (Sami-paša).

GRADNJA ZGRADE DARU-L-FUNUNA

Gradnja zgrade Daru-l-fununa povjerena je italijanskom graditelju Gaspere Fossatiju. On je došao u Istanbul da bi 1837. godine gradio zgradu ambasade ruske države. Prema nekim, gradnja je započela 14. oktobra 1846. godine

(25. zu-l-kade 1262.). G. Fossati je započeo gradnju zgrade Daru-l-fununa a kasnije nastavio graditelj Ahmed-efendi. Gradnja zgrade je trajala dugo godina. Augusta 1861. godine (safer 1278.) je završen drugi i treći kat. Neki ministri su smatrali da je zgrada Daru-l-fununa sa svoja 3 kata i 125 soba prevelika za Daru-l-funun, tako da je sultan udovoljio jednoj molbi ministarstva finansija od jula 1861. godine (muharrem 1278.) i za nadoknadu od 1270 kuruša je dodijelio istom ministarstvu. Sama gradnja zgrade je završena tek 6. marta 1865. godine (8. ševval 1281.). Naravno, ovako duga gradnja kao i više potrošenih para od planiranih za to su bili predmetom rasprava.

1862. godine onovremeni sadriazam Kećedizade Fuad-paša, vidjevši da gradnja kasni, odlučio je da se neke prostorije preurede i da se otpočne sa predavanjima za šire slušateljstvo. Tako je održano i prvo predavanje, i to iz oblasti hemije i fizike. Predavanje je održao Derviš-paša 13. januara 1863. godine (22. redžeb 1279.) sa početkom u 6 (šest) sati. Prisutan je bio član Medžlisi Vala Ahkami Adlije Edhem-paša. Za ovo prvo predavanje vladalo je ogromno interesovanje tako da je bilo prisutno 500 slušalaca. Veliko interesovanje slušateljstva je pozitivno iznenadilo državne rukovodioce. Zbog toga je tadašnji sadriazam u društvu mnogih državnih dostojanstvenika bio prisutan na predavanju 24. januara 1863. godine (3. šaban 1279.) u ponedjeljak. Poslije predavanja je održao kratak ali sadržajan govor.

16. februara 1863. godine (subota, 26. šaban 1279.) počeo je sa predavanjima Salih-efendija iz područja prirodnih znanosti a sljedećeg dana je Ahmed Vefik-efendija počeo sa predavanjima iz područja historije.

Trebalo je da se počne sa predavanjima iz oblasti astronomije i da ih drži Said-efendija iz Mekteb-i Bahrije (pomorske škole) ali zbog toga što je Said-efendija trebao u London zbog nabavke nekih stvari to je odlučeno da se sa novim predavanjima počne po njegovom povratku. U međuvremenu se počelo sa predavanjima iz područja fizike. Predavanje je održao direktor vojne škole Safet-paša u četvrtak 7. maja 1863. godine (16. zu-l-kadde 1279.). Tako su počela predavanja iz četiri oblasti: fizike, hemije, prirodnih znanosti i historije. Predavanja iz astronomije još nisu bila počela. Izražena je želja da se počne i sa predavanjima iz područja geografije. Za to je postavljen profesor geografije Mehmed Dževdet-efendija. Tako su počela predavanja iz geografije 13. oktobra 1863. godine (utorak 29. rebiu-l-ahir 1280.). To je trebalo da se održava utorkom od 4 do 5 sati jedanput sedmično. Tako je uprkos početku novih predavanja interesovanje slušateljstva ostalo veliko. Prema već prije navedenom redu su nastavljena predavanja do marta 1865. godine (ševval 1282.), tj. skoro dvije godine. Iako je u međuvremenu završena zgrada Daru-l-fununa ona je predana ministarstvu finansija. Pošto se ova zgrada predala ministarstvu finansija započelo se sa izgradnjom nove

zgrade. Sa gradnjom nove zgrade Daru-l-fununa se započelo 26. marta 1856. godine (25. ševval 1281.) a završena je 1869. godine (1286.). Pošto je prva zgrada predana, da se ne bi prekidal, počelo se ponovo sa otvorenim predavanjima. Prvo predavanje je održano 19. aprila 1865. godine (23. zu-l-kade 1281. godine) iz oblasti prirodnih znanosti. Predavanje je održao major Ahmed-efendi. Ova zgrada Daru-l-fununa je izgorjela kasnije u velikom požaru. Vjerovatno je to bio požar koji je buknuo 8. septembra 1865. godine (16. rebiu-l-ahir 1282.). Da li su otvorena predavanja nastavljena do 1869. godine, kada je otvorena nova zgrada Daru-l-fununa, ne zna se s pouzdanošću.

U jednoj predstavi ministarstvu obrazovanja 1869. godine se raspravljalo o otvorenim predavanjima. Zaključeno je da od njih nema baš neke prevelike koristi. Zbog toga je zaključeno da se slušaoci predavanja podijele u tri grupe: prva grupa su službenici. U drugu grupu spadaju oni koji redovno dolaze na predavanja ali se previše ne udubljuju u njih. Treća grupa su oni koji iz razonode dolaze na predavanja. Ovo je bio prvi pokušaj da se Daru-l-funun oslobodi prevelike uopćenosti.

DRUGI POKUŠAJ OSNIVANJA DARU-L-FUNUNA

Od kada su 1869. godine (1286.) stupili na snagu "propisi ministarstva obrazovanja" pa sve do kraja svoga važenja do II ustavnosti odigrali su veliku ulogu u obrazovanju u Osmanskoj imperiji. Uočljivo je da su u ovim propisima mjesto uloga i ustrojstvo Daru-l-fununa postavljeno bitno drugačije, tj. određenije nego što je to bio slučaj prilikom prvog pokušaja ustrojstva. Od 198 tačaka ovih propisa 51. tačka se dotiče Daru-l-fununa i njegove uprave, finansija, unutrašnjeg ustrojstva, pravnog položaja. Od 79. do 128. tačke se odnose na Daru-l-funun i njegovo osnivanje, organe, program, profesorski kadar i njihove pomoćnike (asistente) itd. Osim ovog se spominje način upisa, diplome za buduće profesore, biblioteke, laboratorije itd.

Određeno je da student koji želi upisati Daru-l-funun mora imati najmanje 16 godina života. Ako mu se na prijemnom ispitu zadese

pitanja koja je već imao u završenoj školi bit će oslobođen od njih. Studenti su upis obnavljali svaka tri mjeseca a na kraju godine su pristupali ispitu za polaganje onih predmeta koje su te godine slušali. Na kraju godine su prvo pristupali ispitu iz predmeta koje su te godine slušali a kasnije i ispitu iz svih predmeta na odsjeku. Student koji je položio uspješno oba ova ispita je morao o nekom pitanju (problemu) napisati tezu. Odbrana teza se dešavala pred komisijom i onaj student koji uspješno odbrani tezu je dobio diplomu i računao se kao svršeni. Svršeni koji je htio da postane profesor je morao da pripremi tezu. Nakon uspješno položenih ispita i odbranjene teze dobijao je titulu profesora. Prema "propisima" predavanja su bila dnevna i otvorena za javnost.

Ono što nije bilo potpuno uspješno riješeno vezano za Daru-l-funun je njegova finansijska situacija. On se izdržavao od dobrovoljnih priloga, uplata studenata i godišnje državne pomoći. Naravno, ovo su bili nestalni izvori, tako da je u tom pogledu bilo i poteškoća.

ODSJECI I PREDMETI

Prema "propisima" Daru-l-funun je imao sljedeće odsjke: 1. Filozofija i književnost, 2. Pravo, 3. Prirodne znanosti i matematika. Prema "propisima" na tim odsjecima će se izučavati sljedeće:

Odsjek filozofije i književnosti:

1. Biologija i psihologija
2. Logika
3. Retorika
4. Apologetika
5. Etika (ćudorede)
6. Prirodno pravo
7. Historija
8. Gramatika i kvantitativna metrika arapskog, perzijskog, turskog, francuskog, grčkog i latinskog jezika
9. Opća historija
10. Arheologija i numizmatika

Odsjek prava

1. Osnove fikha
2. Rimsko pravo
3. Francusko građansko pravo
4. Kopneno i pomorsko trgovačko pravo
5. Krivični zakoni
6. Osnovna sudski kažnjiva djela
7. Organizaciono pravo
8. Narodna prava

Odsjek prirodnih znanosti i matematike

1. Astronomija
2. Fizika
3. Kemija
4. Geologija
5. Mineralogija
6. Botanika
7. Zoologija
8. Geometrija
9. Trigonometrija
10. Analitička geometrija
11. Deskriptivna geometrija
12. Perspektiva
13. Diferencijali i integralni račun
14. Mehanika
15. Historija prirodnih znanosti
16. Matematika
17. Topografija

Školovanje traje tri godine a predavanja će se održavati na turskom jeziku. Profesor koji ne zna turski jezik može držati predavanje na francuskom jeziku.

Zgrada Daru-l-fununa je završena marta 1869. Ministar obrazovanja Safvet-paša uputivši dopis predložio je njegovo otvaranje maja 1869. godine a za njegovog direktora, upravnika i osobu odgovornu za nastavu predlaže Tahsin-efendiju. Sultan je ove prijedloge uvažio. Daru-l-funun je, međutim, otvoren godinu dana kasnije, i to februara 1870. godine (Zu-l-kadde 1286.). Za to vrijeme su ispravljeni nedostaci na zgradi Daru-l-fununa i donesene knjige iz Pariza za popunjavanje biblioteke. Za tu priliku izdvojeno je 3500 franaka. Isto tako je pripremljena lista prioritetnih knjiga koju je pripremio Mosyo Sava. Na toj listi nalaze se djela iz historije, geografije, medicine, filozofije itd.

Kao što je prvi put osnovano društvo *Endžumeni Daniš* da bi prevodilo knjige potrebne za nastavu sada je za iste potrebe osnovano *Terdzume Džemijet* (prevodilačko društvo).

Počevši od 9. oktobra 1869. godine (3. redžeb 1286.) se moglo doći u Daru-l-funun svaki dan između 5 i 10 sati da bi se izašlo na ispit. Više od hiljadu ih je uputilo molbu i izašlo na ispit. Od toga je više od 450 primljeno, odnosno upisano. Većina primljenih su bili svršeni medresa. Pošto se većina tih svršenika medresa, tj. upisanih, razišla van Istanbula zbog dolazeća tri mjeseca (redžeb, šaban, ramazan) to je otvaranje Daru-l-fununa odgođeno do njihovog povratka.

Međutim da ramazan ne bi prošao uprazno to je pod vodstvom Tahsin-efendije odlučeno da se održavaju predavanja za svijet poslije ter-avijah-namaza. Počevši od druge noći ramazana napravljen je petnaestodnevni program predavanja i predavača: (Vidi tabelu).

	Tema	Predavač	Noć ramazana
1.	Voda	Tahsin-efendi	2
2.	Velike promjene zbog vasiona	Aziz-efendi	3
3.	Čuvanje zdravlja	Emin-efendi	4
4.	Probava	Vahid-efendi	5
5.	Probavni sistem	Husejin-efendi	6
6.	Povijest ljudske prirode	Rifat-Bej	8
7.	Ljudske dužnosti	Selim-efendi	9
8.	Kretanje krvi	Vahid-efendi	10
9.	Toplota i kretanje hemijskih promjena	Tahsin-efendi	11
10.	Izvori toplote	Aziz-efendi	12
11.	Životinje	Rifat-Bej	13
12.	Astronomija	Tahsin-efendi	15

Poslije 15. noći predavači i teme su:

1.	Magnetizam zemljine kore i životinje	Dževad-efendi
2.	Životinjske vrste	Rifat-Bej
3.	Mašine	Tevfik-efendi
4.	Zdravlje - velika stvar	Vahid-efendi
5.	Razvoj industrije i izvori prosperiteta	Munif-efendi
6.	Vodonik	Emin-efendi
7.	Zajedničke prirodne snage	Aziz-efendi
8.	Nebeska tijela	Selim-efendi
9.	Karakter i vrijeme	Aziz-efendi

OTVARANJE DARU-L-FUNUNA I POČETAK NASTAVE

Daru-l-funun je konačno otvoren 20. februara 1870. godine (19. zu-l-kadde 1286.) sa jednom svečanošću na kojoj je bio prisutan i sadriazam Ali-paša. Prve govore održali su ministar obrazovanja Safet-paša i predsjedavajući velikog vijeća Munif-paša. Govore su zatim održali direktor Daru-l-fununa Tahsin-efendi na turskom, član prosvjetnog vijeća Aristoklis-efendi na francuskom jeziku i Džemaludin Afgani, koji se u to vrijeme nalazio u Istanbulu, na arapskom jeziku. Poslije proučene dove otvoren je Daru-l-funun. U časopisu "Takvim-i Vakajj" su sutradan izašli govori Safvet-paše i Munif-paše a kasnije i govori Tahsin-efendije i Džemaludina Afganija.

PROGRAM NASTAVE DARU-L-FUNUNA

Ministar prosvjete Safvet-paša je pripremio jedan izvještaj 26. augusta 1869. godine u vezi sa izborom profesora koji će predavati. Prema ovom izvještaju Safvet-paše u prvu grupu predmeta spadaju: matematika, fizika, astronomija, botanika-zoologija, geologija i mineralogija. U

drugu grupu predmeta spadaju: usuli fikh, fikh, filozofija, apologetika i književnost.

Prema saopćenju Safvet-paše predmeti i profesori trebaju biti:

- Bibliotekarstvo i književnost - sedmično 5 časova. Selim-efendija dobija 1500 kuruša.

- Francuski jezik 3 časa, Pertev-efendi 1000 kuruša.

- Pravo 2 časa, Ahmed-Kamil-efendi 800 kuruša.

- Ekonomija 1 čas, Ohannes-efendija 500 kuruša.

- Geografija 2 časa, Halid-Bej 700 kuruša.

- Osnove knjigovodstva 2 časa, Munir-Bej 1000 kuruša.

- Crtanje 1 čas, Mosjo Giz 500 kuruša.

U to vrijeme u državnom godišnjaku 1870. godine (1287.) izišao je program predavanja i profesori:

- **botanika-zoologija-geologija** (dr. Rifat-Bej)

- **filozofija i apologetika** (Abdulkerim-efendi)

- **historija** (Mahmud-efendi)

- **bibliotekarstvo i književnost** (Selim-efendi)

- **matematika, fizika, astronomija** (Tevfik-efendi)

- **fikh i usuli fikh** (Mustafa Vehbi-efendi)

- **hemija** (Aziz-efendi i Bonkovski-efendi /pomoćnik/)

- **geografija** (Halid-efendi)

- **crtanje** (Mosjo Giz)

- **pravo** (Mosjo Giz)

- **francuski jezik** (Konstantinidi-efendi)

- **ekonomija** (Ohannes-efendi)

- **osnove knjigovodstva** (Ohannes-efendi)

Ponovo je 1870. godine (1286.) posljednji put izašao plan i program Daru-l-fununa. Ovaj put je plan izišao u časopisu "Takvimi Vakaji". Ovdje se prvi put spominje ime "**Daru-l-fununi osmani**".

Iako je po programu bilo predviđeno da postoje tri odsjeka, ipak se to nije dogodilo, nego su predavanja bila zajednička. Također su uz ramazan 1870. godine (1287.) trebala biti održana predavanja. Oglas za to je objavljen

Dan	Predmet	Profesor	Sat
Ponedjeljak	Književnost	Selim-efendi	5-6
	Francuski jezik	Konstantinidi-efendi	7-8
	Historija	Mahmud-efendi	8.15-9.15
	Geografija	Halid-Bej	9.30-10.30
Utorak	Književnost	Selim-efendi	5-6
	Fizika	Aziz-efendi	7-8
	Matematika	Tevfik-efendi	8.15-9.15
	Crtanje	Mosjo Giz	9.30-10.30
Srijeda	Francuski jezik	Konstantinidi-efendi	5-6
	Pravo	Ahmed Kamil-efendi	7-8
	Historija	Mahmud-efendi	8.15-9.15
	Geografija	Halid-efendi	9.30-10.30
Četvrtak	Književnost	Selim-efendi	5-6
	Logika	Kerim-efendi	7-8
	Matematika	Tevfik-efendi	8.15-9.15
	Historija	Mahmud-efendi	9.30-10.30

ranije kao I teme na koje se trebalo prijaviti. Te teme su:

1. **Fizika:** toplota, magla, svijetlost, vatra, požar, snaga, praznina, telegram, viđenje itd.

2. **Kemija:** novi metali, željezo, čelik, analiza i sagorijevanje.

3. **Meteorologija:** para i zrak, vijavice, potreši, duge, snijeg, kiša, vatrogasni šmrk.

4. **Kozmografija:** sunce i priroda, mjesec, zvijezde i galaksije, zvijezde repatice, zemlja.

5. **Psihologija:** pokretanje i osjetljivost nervnog sistema, kretanje krvi, odmor, srce, život i smrt.

6. **Medicina:** čuvanje zdravlja, prljava okolica, čišćenje tijela i uređenje okolice, tragovi od temperature, lijekovi.

7. **Prirodne nauke:** porijekla, mravi i pčele, životinjska vrsta, mokrača životinja, spol i nastavci vrsta, draga kamenja, vrste vaški.

8. **Geomorfologija:** sastav zemljišta u okolini Istanbula, životinjski i biljni fosilni ostaci.

9. **Poljoprivreda:** materije koje oživljavaju zemlju (dubriva), pšenica, pamuk, poljoprivreda u vrtu, drveća, poljoprivredni alati (mašine), najnovija dostignuća u poljoprivredi.

10. **Dostignuća u oblasti nauke i umjetnosti:** ljudske aktivnosti, poredak prirodnih znanosti, posljednja otkrića, izdavaštvo, ratna tehnologija, matematika, površina i mjerenje.

11. **Ekonomija:** rad, banka, papirni novac, trgovina, fabrika i mašina, udruženja i preduzeća.

12. **Pravo:** predmeti i pozitivni zakon, pomorski zakon, međunarodno pravo, poslovodno pravo, nasilje, mir, rat.

13. **Etika:** dostojanstvo i nedostaci, šteta i korist.

14. **Književnost:** različiti primjeri pisanja, vrsta pisanja, proza i pjesme.

Ipak mnoga od ovih predavanja nisu održana jer je u prvim noćima predavanje održao Dzemaludin Afgani koji se u to vrijeme nalazio u Istanbulu. Događaji koji su nastupili povodom tog predavanja su ostali pod velom tajni a samo predavanje bilo predmetom mnogih nesporeda. Nekako u to vrijeme je sa položaja direktora Daru-l-fununa smijenjen Tahsin efendi a na njegovo mjesto postavljen Kazim efendi.

DRUGA NASTAVNA GODINA NA DARU-L-FUNUNU

Predavanja na Daru-l-fununu za drugu nastavnu godinu su počela 22. januara 1871. godine (subota - 10. ševval 1287.). Program predavanja pod upravom Kazim-efendije druge godine izgledao je ovako:

1.	Književnost i bibliotekarstvo	Selim-efendi
2.	Matematika, fizika i astronomija	Tevfik-efendi
3.	Hemija	Aziz efendi i Bonkovskief.pomnik
4.	Geografija	Halid-Bej
5.	Crtanje	Mosjo Giz
6.	Francuski jezik	Konstantinidi-efendi
7.	Lijepo pisanje	Muhtar-efendi

Kao što se vidi u odnosu na prvu godinu ovdje su primjetne osjetne promjene. U časopisu "Takvim-i Vakaji" je nekoliko puta 16. oktobra 1871. godine (1. šaban 1288.) izišao plan i program predavanja koji je izgledao ovako: (Vidi tabelu)

1872. godine (1289.) je za direktora Daru-l-fununa umjesto Kazim-efendije došao Hilmi-efendi. U odnosu na prošlu godinu program je bio nešto skraćen. Studenata je bilo oko stotinu. Profesori su bili: za matematiku Hafiz-Bej, za

Subota	Astronomija	4-5 sat	Tefik-Bej
	Turska književnost	5-6	Selim-efendi
Nedjelja	Geneologija	4-5	Rifat-Bej
	Fizika	5-6	Aziz-efendi
Utorak	Turska književnost	5-6	Selim-efendi
Srijeda	Turska književnost	4-5	Selim-efendi
	Geneologija	5-6	Rifat-Bej
Četvrtak	Fizika	4-5	Aziz-efendi
	Astronomija	5-6	Tevfik-Bej

geografiju Arif-efendi, za historiju Ahmed Hilmi-efendi, perzijski jezik Abdurahman-efendi, arapski jezik Hamid-efendi, građevinu Sadik-efendi i za lijepo pisanje Našid-Bej i Tajjar-efendi.

Kada je završio i ovaj neuspjeh pokušaj konstantnog življenja Daru-l-fununa, nejasno ali ipak neprekinuto obrazovanje na njemu trajalo je u periodu od 1870-1873. godine. Ne zna se, međutim, da li je u tom periodu izašlo svršenika Daru-l-fununa.

TREĆI (USPJEŠNI) DARU-L-FUNUN

Daru-l-funun je konačno osnovan u vrijeme sultana Abdul-Hamida II, i to povodom 25. godišnjice njegovog ustoličenja na prijesto. Osnovan je prema Naredbi Daru-l-fununa, koja je izašla 16. rebiu-l-ahira 1318. godine (30. jula 1316.) 14. augusta 1900. godine u Istanbulu. Počeo je sa radom 1. septembra 1900. godine. Velikih zasluga za ponovno otvaranje Daru-l-fununa pored ostalih imao je Emrullah-efendi, koji je jedno vrijeme bio i ministar obrazovanja. Daru-l-funun je ovaj put svoje djelovanje otpočeo sa imenom *Daru-l-funun-i Şahane*. Sa ovim imenom je djelovao sve do II ustavnosti kada dobija ime *Daru-l-funun-i Osmani*. Kasnije će dobiti ime *Istanbul Daru-l-funun* i biti preustrojen. 1900. godine prilikom otvaranja Daru-l-funun je imao tri odsjeka, i to: 1. Ulum-i aliye-i dinijje (islamski fakultet), 2. Ulum-i rijazijje (matematički fakultet) i 3. Tabiiijje (prirodni) sa Edebijjat (osmanska književnost). Islamski fakultet je trajao četiri godine a ostali tri godine. Ovaj odsjek će dopuštati da 5 (pet) studenata više nego kod

drugih fakulteta, tj. 30, izade na ispite. Oni koji završe ovaj fakultet dobit će *mezunijet-ruusu* (diplomu) i moći će obavljati službu u različitim školama. U to vrijeme su se na islamskom odsjeku izučavali ovi predmeti:

- Hadis-i šerif
- Tefsir-i šerif
- Usuli hadis (hadiske osnove)
- Fikh
- Usuli-fikh
- Ilmu-l-kelam
- Povijest islama

Već postojećim odsjecima je pridodata ekonomska škola i uprava je data direktoru ekonomske škole Redžai-Beju. Pošto ih do tada nije bilo tada se dodaju: historija, književnost i filozofija. Od studenata se nije naplaćivao upis za studiranje. Također je ukinuto ograničenje broja upisnika.

Za vrijeme drugog mandata ministrovanja Emrullah-efendije se ponovo ušlo u pokušaj reformisanja ove ustanove. U Uredbi, koja je tim povodom izdana, objašnjavaju se razlozi zbog kojih su potrebne te reforme. Tu se kaže da ova ustanova ne može opstati samo kao ustanova, nego može opstati svojom ulogom širenja nauke. U to vrijeme je izdana i jedna Naredba. Po ovoj Naredbi Daru-l-funun se dijeli na 5 (pet) odsjeka, i to: 1. Islamski, 2. Pravni, 3. Medicinski, 4. Prirodni, 5. Književnost. Medicinska i zubotehnička škola se vežu za istanbulski Daru-l-funun. Naredba koja je izdana 1912. godine vezana je za islamski odsjek a na tom odsjeku program predmeta izgleda ovako:

- Tefsiri-šerif 8 časova
- Hadisi-šerif 8 časova
- Nauka o islamskom moralu i tasavvuf 6 časova
- Usuli-fikh
- Apologetika
- Životopis Božijeg Poslanika
- Povijest islama, povijest vjera
- Nauka o razlikama
- Arapska književnost
- Širenje mudrosti
- Povijest nauke o fikhu

- Povijest apologetike
- Arapska filozofija
- Povijest filozofije i filozofija

Nešto kasnije je ukinut islamski odsjek. Naime, nastojanjem šejhu-l-islama Hajri-efendije je izdana naredba o reformisanju medresa i organizovanjem Medrese-i Mutehasissin, koja je davala visoko obrazovan vjerski kadar prestala je potreba (svrsishodnost) postojanja islamskog odsjeka na Daru-l-funun, tako da je on i zatvoren. Nakon reformi koje su provedene za vrijeme Emrullah-efendije Daru-l-funun će značajnije promjene doživjeti u vrijeme I svjetskog rata. Naime, u to vrijeme se osmanska država veže i vojno i politički za Njemačku, što se odražava i na Daru-l-funun. Da bi se popunio profesorski kadar bit će ga dosta dovedeno iz Njemačke. Nakon 1913-1914. godine se osnivaju laboratorije, instituti. Napušta se stari način ustroja razreda. Umjesto toga uvode se semestri. Do 1915. godine na Daru-l-funun su uzimani samo studenti - muškarci. Misao da i djevojke idu na Daru-l-funun se rodila u vrijeme početka II ustavnosti. Na osnovu molbe koja je upućena ministarstvu 1915. godine na Daru-l-funun je otvorena

Inas Daru-l-funun. Ovaj dio Daru-l-fununa je imao tri odsjeka i obrazovanje je trajalo tri godine. Odsjeci su: 1. Književnost, 2. Matematika i 3. Prirodni odsjek. Prve svršenice Inas Daru-l-fununa su izašle akademske 1916-1917. godine.

Daru-l-funun će kasnije postati univerzitet Istanbul, ali će historija zadržati sjećanje na njegove pokušaje zaživljavanja.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Iako je Daru-l-funun nekoliko puta otvaran i zatvaran, te stoga nije mogao odmah raditi punim kapacitetom, ipak je njegovo djelovanje bilo veoma osjetno. Kako se iz već navedenog moglo vidjeti tu su doneseni mnogi programi za pojedine odsjeke koji će služiti kao putokazi daljnjem radu. Ova institucija je bila primjer organizovanja (pokušaja organizovanja) jednog univerziteta po evropskim standardu. Bilo je to u to vrijeme hrabar korak bez obzira na sve

njegove nedostatke koji su se ogledali u njegovoj uzlazno-silaznoj putanji. Uprkos svemu tome Daru-l-funun će u osmanskoj (ali i šire) historiji ostaviti neizbrisiv trag.

Osnovna literatura:

1. Ekmeleddin Ihsanoğlu, "Tanzimat doneminde Istanbul da Darul funun kurma teşebbüsleri (Pokušaji osnivanja Daru-l-fununa u Istanbulu u vrijeme Tanzimatata) u knjizi 150. yilinda Tanzimat, Ankara, 1992.
2. Mehmet Zeki Pakalin, Osmanli tarih deyimleri ve terimleri sozlugu (Rječnik izraza i termina iz osmanske historije), Tom I, pojam " Daru-l-funun", Istanbul, 1993.
3. Doc. Dr. Nesimi Yazici "Osmanlıların son doneminde din görevlisi yetiştirme cabalari uzerine bazi gözlemler" (Neka zapažanja u vezi sa nastojanjem obrazovanja vjerskog kadra u posljednjem periodu osmanske države), časopis Dijaneta, broj 4, Ankara, 1991.
4. Dr. Redžai Dogan "II meşrutiyet dönemi eğitim hareketlerinde din-egitim-ogretimi" (Vjersko obrazovanje u vrijeme pokreta za obrazovanje za vrijeme II ustavnosti), Ankara Universitesi Ilahijyat fakultesi dergisi, broj XXXVIII, str. 361-445.
5. Teufik Muftić, Arapsko-srpskohrvatski rječnik, Tom II, Sarajevo, 1973.
6. Ekmeleddin Ihsanoğlu, "Darulfunun mefhum ve muessese olarak sultan II Abdulhamid donemine kadar gelişmesi" (Razvoj Daru-l-fununa kao naučne ustanove i kao institucije do vremena sultana Abdulhamida II) u knjizi "Sultan II Abdulhamid ve devri-seminer, 17-29 Mayıs 1992.", Istanbul, 1994.

Summary

DARU-L-FUNUN

Kemal Bašić

The founding of Daru-l-funun, the first University in the Ottoman state, was not exactly smooth or fast process.

The role this University played was not limited to the Ottoman Empire since its influence was seen much farther like for example in Bosnia and Herzegovina.

The lecturers at Daru-l-funun were some distinguished names. Some of those lecturers were from Bosnia and Herzegovina, such as Ali Fehmi Džabić. At the same time, many well-respected Bosnians have also attended this University. Some of them are Mehmed Džemaludin Čaušević, Hidajet Kulenović and others.

Daru-l-funun has shown to have the greatest influence in the field of education as well as in some other fields. Daru-l-funun is even today a topic of many researchers who still have a lot to say about it.

موجز

دار الفنون

كمال باشيتش

لم يكن تأسيس دار الفنون (أول جامعة في الدولة العثمانية) أمرا سريعا أو سهلا، ولم ينحصر دورها على الدولة العثمانية فحسب، بل امتد تأثيرها على البوسنة والهرسك. وكان يحاضر فيها عدد كبير من مشاهير الأساتذة، بعضهم من البوسنة والهرسك (علي فهمي جابيتش)، كما أن الكثيرين من علمائنا وشخصياتنا المشهورين قد تلقوا تعليمهم في تلك الجامعة (محمد جمال الدين تشاوشيفيتش، هدايت كولونوفيتش، وآخرون). كان أكبر تأثير لدار الفنون في مجال التعليم، ولكن الأمر لم يقتصر على هذا الجانب، واليوم تعتبر دار الفنون موضع اهتمام الكثيرين من الباحثين الذين لديهم ما يقولونه عنها.